

Universitätsbibliothek Wuppertal

Hvgonis Grotii De Ivre Belli Ac Pacis Libri Tres

Grotius, Hugo

Amstelaedami, 1663

Commentatio in epistolam Pavli apostoli ad Philemonem

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-853](#)

TYPOGRAPHVS LECTORI.

CVM circa hoc tempus in manus nostras venisset scri-
ptoris hujus commentatio in epistolam Pauli ad Phi-
lemonem, visum est eam hic ponere, tum ut cum majori
opere servetur, tum quia quadam continet non aliena ab
his que in hoc opere, lib. I, cap. II. & lib. III, cap. VII,
& cap. XIV tractantur.

H V G O N I S G R O T I I
C O M M E N T A T I O
I N E P I S T O L A M
P A V L I A P O S T O L I
A D P H I L E M O N E M.

PAULUS dicitur χριστος, Paulus vincitus Christi Iesu] Romæ agens sub militis, eadem catena vinciti, custodia. Acto. xxix, 16. Genitivus hic causam significat, ut & infra 9. Ephes. III, 1. II Tim. I, 8. pro quo Ephes. IV, 1. δισμος εν κυριῳ, vincitus in Domino.

Kai Τιμοθεος ο αδελφος, επ Timotheus frater] Fratres vocabant se mutuo Christiani ob communem regenerationem. Timotheus perpetuus ferme Pauli comes, ut videtur est II Tim. III, 10. etiam Romæ ipsi aderat Eph. I, 1. Coloss. I.

Φιλημον της αξιωτης, Philemon dilecto] Philemon nomen est Græcum, quo appellatus fuit & Poëta nobilis, & rerum naturalium scriptor quidam Plinio memoratus. Videtur habitasse Ephezi, ubi Onesimus postea episcopatu functus est, ut & Ignatii literæ, & alii scriptores tradunt. Hunc Philemonem dilectum sive carissimum vocat Paulus, quod eum interiore quadam amicitia, ut virum valde pium, complectetur.

Kai συνεργοι ιμων, επ adjutori nostro] id est uni presbyterorum illorum, qui Ephesi plures erant. Acto. xx, 17. omnes autem πεισθησαντες, atque etiam πεισθησαν, quæ fœminis ad Christum vocandis dabant operam, Apostoli sui operis adjutores vocabant. Rom. XVI, 3. 9. Philippi, 25. Coloss. IV, II.

2. Kai Απφια της αξιωτης, επ Appie dilecta] Appia nomen est Romanum. II mitatur in φ more Hebræo.

Kai Αρχιππω της συνεργοι ιμων, επ Archippo commilitoni nostro] Evangelista munus hic obiisse videtur, modo Ephezi agens, modo Colos- sis,

sis. Col. iv, 17. ubi postea eum resedisse, ac sic episcopum factum testatur Ambrosius. Tales ob molestiam muneric commilitones suos vocare Paulus solebat, ut videre est Philipp. 11, 25.

Kαὶ τῇ κατ' ὁμόνῳ σε ἐκκλησίᾳ, Ἐκκλησίᾳ quo in domo tua est] ad Philemonem hoc referendum, cui præcipue inscribitur hæc epistola. In ejus domo complures erant Christiani. Etiam tres Ecclesiam faciunt, teste Tertulliano. Sic in Aquilæ, & Priscillæ domo, qui erant, ecclesia dicuntur. Rom. xv, 15. I Cor. xv, 19. & qui in Nymphæ domo. Col. iv, 15.

3. *Χάρις ὑμῖν, καὶ εἰποῦν δοκὸν θεῷ πατέρες ἡμῶν, καὶ κυρίος Ἰησος Χριστός, Gratia vobis, & Pax a Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.*] precatur illis favorem Dei, & Christi, & prospera omnia, quæ Hebrei pacis nomine solent appellare. Vtitur saepe hac precatione Paulus, ut I Cor. i, 3. II Corinth. i, 2. Galat. i, 3. Ephes. i, 2. Col. i, 2. I. Thess. I, 1.

4. *Εἰχαστο τῷ Θεῷ μας, Gratias ago Deo meo*] Gratias Deo debemus pro donis, non tantum in nos, sed & in alios collatis. Rom. i, 8. I Cor. i, 4. Ephes. i, 16.

Πάντες μνεῖαι σε ποιεύμενοι ἐπὶ τῷ αγροδικῷ μας, semper memoriam tui faciens in orationibus meis] eadem verba habes dicto loco Ephes. i, 16. unde discas *αγροδικούς, orationes*, hic dici omnes ad Deum allocutiones, etiam per quas non poscitur aliquid, sed gratiæ aguntur.

5. *Ἄξιων εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, audiens charitatem tuam ἐπὶ fidem*] Causam reddit sua gratiarum actionis, qualem videbis & dictis locis. Rom. i, 8. I Cor. i, 4. Ephes. i, 16. Egregia hic biga nominatur dilectio & fides. Vid. I Cor. XIII. Gal. v, 6. Ephel. vi, 23. I Thess. III, 6. I Tim. i, 14; vi, 11. II Tim. i, 13; II, 22.

Ηὐτῆκες περὶ τὴν πίστιν, quam habes in Dominum Iesum] hoc ad fidem refertur.

Kαὶ εἰς πίστες τὰς ἀγίας, Ἐργα omnes sanctos] Hoc ad dilectionem. Sancti vocantur Christiani omnes, ut Ephes. i, 1. & alibi saepe.

6. *"Οπος ἡ γενναντία τῆς πίστεως σὲ ἀνεργής γένηται ἐπιγνώσις πιστὸς ἔργου ἀγάπης* Ἐ τὸν εἰς Χερσὸν Ἰησοῦν, ut communicatio fidei tuis efficax fiat, in agnitione omnis boni operis, quod est in vobis in Christum Iesum.] Est primum hic trajeccio. Nam verba illa *εἰς Χερσὸν Ἰησοῦν, in Christum Iesum* pertinent ad id quod præcessit τῆς πίστεως τε, fidei tuis. Deinde *γενναντία τῆς πίστεως, communicatio fidei*, possum est pro ipsa fide, qua Philemoni cum aliis illis Christianis erat communis. Et *ἐπιγνώσις in agnitione* hic παραγνώση passive sumitur, habetque innotescendi significationem. Sensus enim est: eo spectabat tua ita dileccio, ut fides, quæ tibi cum aliis sanctis communis est, actuosa fieret, ac sic cognosceretur per bona illa opera, quæ abste, aliisque procedunt. *Ἐνεργής γένηται, efficax fiat*, hic dicitur eodem sensu, quo *πίστις διὰ ἀγάπης ἀνεργήμενη, fides que per charitatem operatur*. Gal. v, 6. Inde sequitur *ἐπιγνώσις*, id est, patefactio ejusdem fidei. Ostenditur enim fides per opera. Iac. II, 18.

7. *Χαράς γδὲ ἔχοντο πολλὰ καὶ τριγλυκόν.* Gaudium enim magnum habemus & consolationem] merito inquit, gratias Deo pro ipsis vestris virtutibus habeamus, quia nobis maximum inde gaudium, &

in malis, quæ Euangeli causa toleramus, solatum provenit. Sic & **II Cor. vii, 4, 13.** **I Thess. iii, 7.**

On tū ἀλλαγχα τὸν ἀγιον ἀντίστοιχον] **Διῆς σθ,** ἀδελφε, quia viscera sanctorum refocillata sunt per te, frater] **ἀπλαγχα viscera** hic pro animo, ut Sirach. xxx, 7. **XXXIII, 5.** Itaque **ἀναπτυκτα τὰ ἀπλαγχα** refocillata sunt viscera, & infra 20: **ἀνάπτυκτοι με τὰ ἀπλαγχα,** resice mea viscera, parem fensum habet, cum illo **ἀντίστοιχον τὸ ἐμον πνεῦμα,** refocillarunt meum spiritum, **I Cor. XVI, 18.** Pauperes, inquit, tranquillo sunt animo, eo quod experiendo didicerint, in tuis divitiis paratum esse suis necessitatibus subsidium.

8. **Διὰ πολὺν εἰς Χριστὸν παρόστατην ἡγετὴν τὸν αἵματον,** Quapropter multam in Christo fiduciam habens precipiendi quod tui officii est] Apostolica functio à Christo mihi injuncta hoc ius mihi dat, ut tibi Christianisque alias ea præcipere possim, quæ officii vestri sunt. **Παρόστατην** fiduciae vox ex Græco sermone ad Syros venit latiore significatu, ita ut sèpe ius, auctoritatem significet.

9. **Διὰ τοῦ ἀζεπτοῦ μηδὲν τῷ δημοσίῳ,** propter charitatem magis obsecro] malo ut amicum precari per necessitudinem amicitiae nostræ.

Τούτοις ὦν, cum sim talis] id est, ad preces descendendo, cum talis sim, qualem me esse nosti.

Ως Παῦλος, nempe Paulus] tot Ecclesiistarum conditor.

Περσέβουτος senex] jam & proiecta ætate, cui multa concedunt, etiam ignoti.

Νῦν δὲ τὸν διομέδην Ιησοῦ Χριστὸν, nunc autem ὁ νικητὸς Ιησοῦ Χριστὸν] id est, propter Christum vinctus, ut modo diximus. Magna debetur reverentia iis qui dura ferunt honestissimis de causis. **Coloss. IV, 18.** **Ephes. IV, 1.**

10. Παραγγελῶ σε, obsecro te] **τῷ δημοσίῳ σε** hic precandi, aut potius deprecandi habet significationem. Servi si quid deliquerint precatorem sibi parare solebant, ut notat ad Terentium Donatus. Similis est huic deprecatio Plinii pro liberto Sabiniani epistola libri noni una & vicefima.

Περὶ τοῦ τέκνου, ὃν ἐξήνοτο καὶ τοῖς δημοσίοις με, pro filio meo quem genui in vinculis meis.] quem hic Romæ, dum vinctus sum, Christianum feci. Dei opus est regnare hominem. Sed tanta est ejus bonitas, ut in nominis sui confortum ministros suos admittat. **I Cor. IV, 15.** **Galat. IV, 19.** Sic & **οὐλέων** salvare dicuntur Apostoli. **Rom. XI, 14.** & alii. **I Cor. VII, 16.**

Tὸν ποτὲ στὸν ἄχεντον, qui tibi aliquando inutilis fuit] deprecantium mos est rerum asperitatem verbis lenire. Onefimus non utilis modo Philemoni fuerat, sed & damnum dederat. Coniuncta esse solent fuga, ac furtum. Itaque in Codice Iustinianeo titulum de servis fugitivis, sequitur ille de furtis. Martialis:

A pedibus didicere manus peccare protervus;

Non miror furem qui fugitivus erat.

Et qui servum vendebant, promittere solebant furem non esse. fugitivum non esse. L. Cum in venditione, L. Lucius. §. ult. L. evicta re. §. ult. L. Si emptor. L. Si ita quis. L. Quia dicitur. D. de Emptionibus.

bus. L. quoties D. si familia furtum fecisse dicatur. L. Et emptor §. venditorem. D. deact. empt. Varro 11 de re Rust. Seneca Controversia III, XI.

12. Νυν δὲ σοι, οὐδὲ μόνον, νῦν αὐτem εἰ mibi & tibi utilis] quia Paulo utilis erat, erat & Philemoni. Communia enim sunt τὰ φίλων amicorum. alludit ad nomen Onesimi.

Οὐ διπέμψας, quem remisi] nempe cum hac epistola.

Σὺ δὲ διέγειρας, τελεῖς τὸ μέρος τηλεγένειας, περισταλλέσσεις. Tu autem illum, id est mea viscera, suscipe] περισταλλέσσεις varias habet significations, omnes ad benevolentiam & beneficia pertinentes, ut appareat Actor. XVI 11, 26. Rom. XIV, I, 3, XV, 7. Hic interpreter benigne in domum recipere, quomodo Act. XXVIII, 2. τὸ εἶρε μέρος τηλεγένειας, mea viscera, id est, ita mihi dilectum, quomodo viscera nostra diligimus.

Sic apud Plautum:

meum corculum.

13. Οὐ εἴωθεν λόγοις τοῖς ἐμαυτοῦ γέλεσαι, quem ego voletam mecum retinere.] Est hic indicativus pro subjunctivo more Graeco, Voluisse meum mecum retinere, nempe nisi obstatissent rationes aliæ, quæ jam sequentur. De hoc loquendi genere, vide quæ diximus ad Matth. XXVI, 39.

Ινε τοῖς τοις Δικαιογραφοῖς, ut pro te mihi ministraret] ut mihi præstaret, quæ tu si hic es es præstitus mihi omnia esses.

Ἐν τοῖς δοκυσὶ Εὐαγγελίοις, in vinculis Euangelii] In his vinculis, quæ Euangeli causa sustineo. Idem loquendi genus, quod habuimus supra 9.

14. Χαρις δὲ οὐσιος γνώμης τὸν ιδεόλογον ποιῶν, prater tuam autem sententiam nihil volui facere.] Nolui eo uti, nisi te ultro id volente.

Ινε τοῖς τοις Δικαιογραφοῖς τὸ διάδοχον τοῖς, διὰ τοῦτο, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.] Si eum Paulus retinueret, non tam apparuisset voluntas Philemonis, quam si eum ad se missum ipse ad Paulum remitteret. Seneca 11 de Benef. IV. Si vis scire an velim, effice ut possim nolle. Εὐαγγελιον voluntarium, & ἀναγνώσον necessarium, sive τὸ γένερον voluntarium ex necessitate inter se opponuntur, ut i Pet. v, 2. Sic libera voluntate aliquid exsequi, & ex necessitate, inter se opponit Paulus Iurisconsultus I. Atqui natura §. Si libero. D. de negotiis gestis. Laus autem non debetur nisi liberis actionibus.

15. Τάχος δὲ Δικαιογραφοῦ, forsitan enim ideo] quasi dicat, forte id Dei consilium fuit, cum eum fugere permisit. Confer Gen. XLV, 5.

Ἐξορισθεὶς, discessit] Vides & hic quod modo diximus, lenitate verbī mitigari id quod in re estasperum. ξεποιᾶσθαι dixit, pro fugit. Talia sunt, quæ Graci οὐφραινοῦσες honestas appellations vocant.

Νέος ὥρας, ad horam] id est ad modicum tempus. Idem loquendi genus 11 Cor. VII, 8. Gal. II, 5. 1 Thess. II, 17.

Ινε αἰώνιον διέγειρας, ut aeternum illum recipias] ut a me correctus perpetuo tibi sit utilis. Αἰώνιον aeternum ita hic dictum, quomodo apud Horatium, Serviet aeternum. Doctrina Euangelica non tollit statuum differentias, & imperia dominorum in servos, ut appareat i Tim. VI, 1, 2. Tit. II, 9. i Pet. II, 16. Ephes. VI, 5, 6. Coloss. III, 22.

Nulla ergo causa est, cur Christianus, qui ut Dominus in servos habere imperium potest, non possit habere in subditos, ut princeps. Patria sunt in domo dominus, in regno rex. Seneca **III** de beneficiis, **18.** Si servo, quo minus in nomen meriti perveniat, necessitas obest, & patiendi ultima timor, idem istud obstat & ei, qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari iusto, varia in illos licent. Ideoque Petrus imperia regum & dominorum inter se æquat. Nam & servos male meritos domini non adito magistratu torquere, imo & occidere poterant. L. I, D. de his qui sui, vel alieni juris sunt. Instit. eod. tit. §. In potestate. Nec Romæ tantum id jus fuit, sed & in Græcia. Vide Senecam Controversia v, 35. Venit enim hoc ex jure gentium, ut nos docent dicta Iuris loca. Hoc jure quomodo domini uti deberent, ex quo Christiani facti sunt, Paulus eos docuit, eadem dicturus regibus, si tam reges tunc fuissent Christiani, quam multi dominorum erant Christiani. Et Nicodemus & Iosephus Arimathensis senatores fuere, cum imperio, & puniendi potestate. Nam senatus tam publicus populi, quam urbis Hierosolymitanæ jus verberandi habebat, ut appareat Matth. x, 17. Actor. v, 48. II Cor. xi, 24. imo & morte puniendi, si quando Romani id permetterent, sicut generalem permissionem habebant Iudei occidendi alienigenam, qui intra templi septa intrassent. Hos tamen senatores, discipulos suos, Christus nunquam moneret, ut ab eo munere desisterent. Et si id fecisset, rupisset haud dubie legem, quæ legitimo more ad tale munus vocatis imperabat, fungi eo munere, quod longe ab ipso absuit, qui dum vitam egit mortalem factus fuit sub lege. Gal. iv. nec ullam ejus partem infregit ipse, aut aliis infringendi autor fuit.

16. *καὶ ἐν ὦς δόλοι, non jam ut servum]* Supple tantum, quod sequentia ostendunt. Saeppe apud omnes gentes, maxime vero apud Hebreos, hæc particula subauditur: deinde repetendum ex superioribus *περστάθετε suscipe.*

Ἄδελφὸν αἰγαλῶν fratrem dilectum] nempe Christianis omnibus. *Μάλιστα εὐχή maxime mihi]* mihi qui ejus operam fidelem sum expertus.

Πίστη δὲ μᾶκαν σοι quanto autem magis tibi] tibi multo carior, quam mihi esse debet, quia in tuo usu semper futurus es, dum voles.

Καὶ εὐ σωζεῖς & in carne] Corpus Onesimi non tam ipsius est, quam tuum est, καὶ καὶ χέρος possessione & usu. Apud Aristophanem Cario:

Τέ σώζεις οὐδὲν τὸ σὸν ἔτεντες τοντον.

Κορεῖνον δαιμόνον, διὰ τὸ ἐπωνυμόν.

Domino dominium corporis non dat nisi

Fortuna, sed ei qui suum pretio facit.

Solent permisceri inter se σωζεῖς caro & σῶμα corpus, ut appareat ex Hebreo. Soph. I, 17. Ezech. x, 12, & alibi, collatis versionibus Græcis & Latinis.

17. Εἰ ἦ μὲν χειρ οὐσίας, Si ergo me habes socium] Si me habes pro amico, ac proinde rerum tuarum participe.

Παρελαθός αὐτὸν, suscipe illum] non modo pœnam, quam jure tuo exigere poteras, ei condona, sed & benignè eum excipe. In domum, in animum recepisti, dixit in re plane simili Plinius in Epistola ix, 24.

Ως ἴψε, sicut me,] nam amicus Paulo cum esset Onesimus, quod ipſi præstabatur, Paulo ipſi præstari videbatur.

18. Ei de nōdīnōz or, Si autem aliquid nocuit tibi] si quid fugiens abs-tulit.

Η δρειάδ, aut debet] aut si ex rationibus tuis reliquætor erat. Nomen generis pro specie.

Τέρος ἵππος, hoc mihi imputa] id meis rationibus imputa. Me pro eo fac tuum nomen.

19. Έγώ Παῦλος ἐγένεν τῇ μηχανῃ, Ego Paulus scripsi mea manu] Ut certus sis, habes hic manum meam. Poteris me ubi voles convenire ex chirographo. Hoc est, quod scribere cautionem vocat Scholastes ad L. Titius D. quæ res pignori. Adde l. leſt. D. Si certum pertatur. & l. Aurelius. §. quidam. D. De liber. leg.

Έγώ δούλος, Ego reddam] hoc Latinè dicitur pecuniam constituere, de quo titulus est in Digestis. Forma ipsa continetur his verbis, έγώ δούλος, aut satisfaciām tibi, ut habet Novella cxv, 6. Quæ inferi solet titulo Codicis, de pecunia constituta. Sic in l. Eum qui, §. Iulianus, Formula hæc legitur: *scripsi secundum mandatum Sej,* si quid tibi debitum approbatum erit, me tibi cœturum, & soluturum sine controversia. Et alia, l. quidam eodem titulo: *Decem qua Lucius Titius ex arca tua mutua acceperat, salva ratione usurarum, habes penes me domine.* Constitui autem pecunia potest, etiam quæ naturaliter tantum debetur, l. 1. §. debitum. D. dicto titulo. Servi Dominis debere posunt, non quidem civiliter, sed natura. L. stipulatur, §. adhiberi, cum lege sequente. Sic & pro obligatione naturali recte fidejussor accipitur. L. fidejussor. §. fidejussor. D. de fidejussoribus.

Ινα μὴ λίγω σαι ὅπ καὶ σεωτὸν μηδεποτέ δειλεις, ut non dicam tibi, quod & teipsum mihi debes] Est κῆρυξ figura ὁ Θεοπόντεος sive reticentia, cum dicimus omittere nos velle quod maxime dicimus. Poteram dicere ait Paulus, te non tantum rerum tuarum, sed & tui ipsius mihi esse debitorem: nempe quia Philemon absque Paulo fuisset, mansisset in crassis tenebris vitissimum, longè à pœna salutis.

20. Ναὶ ἀδελφε, ita frater] Naï hic est precantis, ut apud Hebreos.

Έγώ τε ὄντας εἰς κυρίῳ, ego te fruar in Domino] id est, liceat mihi gaudere de tuis in Christo profectibus. Syr. xxx, 2. ο παιδὸν τῷ γόνῳ αὐτῷ, ὄντεται ἐπὶ αὐτῷ, qui castigat filium suum, gaudebit in eo. Ignatius ad Magnesios: Διακόνος Σαΐτης οὐκ εἴπω ὄντας, Diaconi Sotionis quo ego gaudeam. Idem ad Ephesios: ὄντας νῦν ἀλλὰ παῦσθε, gaudeam vobis semper.

Ἄνθεποντος με τὰ σπλάγχνα εἰς κυρίῳ, refice viscera mea in Domino] id est propter Christum fac me tranquillum hac de re.

21. Πεποθὼς τῇ ὑπαγῆ σε ἐγενέν σαι, confidens in obedientia tua scripsi tibi] Fiduciam mihi fecit, cognita illa tua, quam Euangeliō præstas

Q q 5 obediens

618 COMMENTATIO IN EPIST. AD PHILEM.
obedientia. Ita ἡ ὁbedientia sumitur Rom. i, 5. xv, 18. xvi, 19,
26. ii Cor. vii, 15. x, 5, 6. i Petr. i, 14, 22.

'Ειδας ὅτι τοι εἴρεται λέξι ποιήσεις, sciens quoniam & super id quod dico, facies] pro certo habeo plus te facturum, quam ego audeam poscere.

22. "Αμα Ἰησοῦ εὐθύνεται μοι ζευγαν, simul autem & para mihi hospitium] Holpitium para. ita sumitur ζευγαν hospitium. Act. viii, 23, & apud Iosephum & alios.

"Ἐλπίζω γάρ ὅτι Διότι τοι εποιεῖται νόμον γενεθόσμενον νόμον, nam spero per orationes vestras me donatum iri vobis.] spero fore ut ad preces vestras Deus me (id est adventum ad vos meum) vobis concedat. Sunt qui spem hanc Pauli impletam putant, & liberatum eum à vinculis ivisse in Asiam : rediisse Romanum.

23. Αντόνιον τον Επαφρόδιτον, Salutant te Epaphras] Nomen plenum est Επαφρόδιτος Ph. ii, 25. iv, 18. Contrafactum Επαφρόδιτος Coloss. i, 7. iv, 12. Cujus generis nomina in ας contrafacta multa adduximus ad Lucam initium.

'Ο σωματικούλων μεν, conceptivus meus] Vnus eorum, quorum mentio Act. xxvii.

'Εις Χριστὸν Ιησοῦν in Christo Iesu] id est propter Iesum Christum, ut supra 20.

Μάρκον Μαρκον] is cuius mentio Act. xii, 12, 25. xv, 37, 39. Coloss. iv, 10.

Δημητρίον Δημαν] cui plenum nomen Demetrius. Nominatur Coloss. iv, 14. ii Tim. iv, 10.

Λευκόν Λουκαν] Medicus qui Euangelium & Acta nobis dedit. Vide Col. iv, 14. ii Tim. iv, 11.

'Οι σωματικούλων μεν, adjutores , mei.] Vide supra 1.

'Η χρεία τοῦ κυρίου Ιησοῦ Χριστοῦ, Gratia Domini nostri Iesu Christi] Favor Christi.

Μέτα τοῦ πνεύματος νόμον, cum spiritu vestro] id est, sit vobiscum : Eadem locutio Gal. vi, 18. Alibi pro eo dixit μεθ' νόμον, ηδη μετὰ πάντων νόμον, vobiscum, & cum omnibus vobis.

'Αμην Amen] Est vox quam Ecclesia respondebat lectis epistolis. Ideo omnibus Pauli epistolis cœpit adscribi. Vide quæ ad Matth. vi, 13.

F I N I S.

LIBRI